

Ақпараттық билік парадигмалары («Әл-Жазира» телеарнасы материалдары негізінде)

Аңдатпа. *Үгіт-насихат, дезинформация, мәліметтерді бұрмалау мемлекеттің ішкі және сыртқы саясатына нұқсан келтіретін ақпараттандыру тәсілдері мен технологиялары саналады. XX ғасырдың 70-80-ші жылдары «ақпараттық қоғам» тұжырымы қалыптасып, аталған технологиялар қатары медиамен толықты. Ақпараттық қауіпсіздік ұлттық қауіпсіздіктің ажырамас бөлігіне айналып, билік пен медиа байланысының маңызы артты. Араб медиасындағы «әл-Жазира» телеарнасының хабар тарату үлгісі арқылы журналистикадағы ақпараттық қауіпсіздіктің маңызын, үкімет пен БАҚ байланысының нәтижесін және ақпараттық билік қауқарын зерттеуге болады.*

Ақпараттық билік өзге билік түрлерімен салыстырғанда, бірқатар айырмашылықтар мен өзіндік ерекшеліктерге ие. Атап айтқанда, болған оқиғаны аудиторияға хабарлау арқылы өктемдік сипаты басым (ол басқа билік түрлерінен жоғары тұрады, бірінші тараптың шешімдерін екіншілері орындайды); тілші өз ақпаратын үгіт-насихат ретінде қолданса, аудиторияның сол манипуляцияға еру ықтималдылығы жоғары; қоғам атынан билік жүргізу қабілеті; басқарудың әдіс-тәсілдерін меңгерген, осы саламен кәсіби айналысатын адамдар тобының әрекеті; біржақты пікірлерді ұсыну арқылы өзгенің мүддесін жоғары қою; қоғам өмірінің күнделікті тәртібін белгілеу арқылы жеке-дара басқарушы құқыққа ие болу; мемлекет және қоғам шеңберінде ашық түрде күш қолданып, «ақпараттық соғыс» туғыза алуы және тағы басқа. Зерттеу тақырыбымызға арқау болған қатарлық «әл-Жазира» телеарнасы биліктің осы түрін пайдалану арқылы араб ақпараттық қауіпсіздіктің қай деңгейде екенін көрсетті.

Әлемдік экономика мен саясаттың дамуы жолында ақпарат қолжетімділік, бейтараптылық және лездік қағидалары арқылы биліктің өзге күштерімен салыстырғанда жоғары басымдыққа ие болып саналады. Ақпараттың қолжетімді болуы арқылы қалыптасқан «виртуалды қоғам», «әлеуметтік желі» терминдері оқырмандар арасында жаңа ортаны, бұрынғыдан өзге аудиторияны қалыптастырды. Яғни, жекеменшік телеарна, басылым, сайттар галамторды ақпаратты таратудың негізгі көзі ретінде қарай отырып, өзіндік капиталын құрады. Ал ақпараттың қалай таралуы, оқырманға ұсынылуын қадағалайтын күш – сол капиталды басқаратын билік саналады. Мақалада саяси медиаметрияны қолдану арқылы медиаға биліктің ықпалы мен оның нәтижесі зерттеледі. Тақырыпты зерттеу нәтижесінде ақпараттық билік терминіне жан-жақты түсініктеме беріліп, «әл-Жазира» телеарнасы сайтының 2015 жылғы ағылшын тіліндегі жарияланымдары бойынша жүргізілген контент анализ арқылы медиадағы агрессия индексі анықталады.

Түйін сөздер: *Әл-Жазира, араб әлемі, Катар, ақпараттық билік, халықаралық саясат, ақпараттық қауіпсіздік.*

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-7174-2022-140-3-15-27>

Кіріспе

Зерттеудің мақсаты мен міндеттері

Жұмыстың негізгі мақсаты шетелдік БАҚ-тағы ақпараттық биліктің рөлін араб медиасының жарқын үлгісі «әл-Жазира» телеарнасын мысалға алып, зерттеу жүргізу, журналистикада үгіт-насихаттың қолданылуы болып саналады. Осы мақсатқа сәйкес шешімін табар мынадай міндеттер қойылып отыр:

- «әл-Жазира» телеарнасының тәжірибесімен ақпараттық және саяси биліктің рөлін айқындау;
- Биліктің журналистикаға ықпалын мысалға келтіру арқылы, ақпараттық билік деңгейін анықтау;
- Халықаралық медиа жүйедегі ақпараттық биліктің парадигмалары және оның ықпалын көрсету;
- Араб көктемі кезінде «әл-Жазира» ұстанған позицияны анықтау арқылы контент-анализ, сараптама жүргізу.

Зерттеудің ғылыми-теориялық базасы мен әдістері. Мақаланың негізгі зерттеу әдісі ретінде контент-анализ және сараптау жүргізіледі. Тақырыпты зерттеу барысында америкалық, британдық, неміс ғалым-зерттеушілерінің дереккөз ретінде алынды. Атап айтқанда, Джозеф Найдның «Америкалық биліктің өзгермелі сипаты», Фрэнк Уэбстердің «Ақпараттық қоғам теориясы», Макс Вебердің «Саяси бейімділік кәсіп ретінде» сынды құнды еңбектері зерттеуімізге арқау болды. Джон Томсон, Элвин Тоффлер, Мануэль Кастельстердің кітаптары дереккөздері ретінде қолданылды. Сондай-ақ ақпараттық билік ұғымына қатысты сараптама, талдау жүргізуде бірқатар басылымдар қарастырылды.

Зерттеу нысаны: Халықаралық медиадағы ақпараттық биліктің үстем құруын тақырыптың негізгі ядросы ретінде алу арқылы, араб жерінде жетекші орынға ие «әл-Жазира» телеарнасының хабарлары негізгі зерттеу объектісі саналады.

Зерттеу жұмысының жаңалығы: Ақпараттық билік тақырыбы өз алдына жекелеген

ұғым ретінде бұған дейін отандық журналистикада зерттелмеген. Ақпараттық билікпен қатар аталатын «ұлттық қауіпсіздік» термині теориялық және іс жүзінде саясаттануда Екінші дүниежүзілік соғыстан кейін, 1947 жылы АҚШ-та «Ұлттық қауіпсіздік туралы» заң қабылданған соң пайда болды. «Қауіпсіздік» ұғымы XIX ғасырдың 80 жылдарынан бері қарай ғана қолданылып, мемлекеттік қылмыстармен күрес жүргізуге бағытталған қызмет ретінде қоғамдық қызметке көбірек назар аударылды. Қазіргі уақытта екі термин медиада қолданылады. «Ұлттық қауіпсіздік» термині алғаш рет 1995 жылы Қазақстан Республикасының «Ұлттық қауіпсіздік туралы» Заңында қолданылып, бұл терминнің мазмұнын ары қарай толықтыру – Қазақстан Республикасы Президентінің Қазақстан халқына арнайтын жыл сайынғы Жолдауларында көрініс тапты. Дегенмен, Қазақстанда ақпараттық билік өз алдына жеке термин ретінде қарастырылмаған.

Ақпараттық билікті мақаланың басты объектісі есебінде алу арқылы, биліктің журналистикаға ықпалының қандай ықтимал нәтиже беретіндігі анықтау зерттеудің басты мақсаты. Қазақстанда жеке термин қалыптаспағандықтан, «әл-Жазира» телеарнасының араб көктемінен кейін 2015 жылы жариялаған материалдарын зерттеуге дәлел ретінде қарастырылды. Ақпараттық биліктің термин ретінде ұсынылып, араб әлеміндегі медианың қыр-сыры, сөз бостандығы мен ақпараттық қауіпсіздік деңгейі айқындалады.

Ақпараттық қоғам терминін зерттеушілердің бірі Элвин Тоффлердің пікірінше, техникалық өзгерістер үш кезеңнен тұрады: аграрлық мәдениет, индустриалды және ақпараттық. Бұл тұжырымдамаларды Енедзи Масуданың «ақпараттық технологиялар төңкерісі биліктің медиаға ықпалын арттырды» деген пікірі қуаттайды. Нақтырақ айтсақ, ақпаратты тежеу немесе тыйым салу – саяси қауіпті, көптеген жағдайларда утопиялық (орындалуы мүмкін емес) әрекет. Бірақ араб елдері, Қытай, Ресей, Үндістан, Иран сияқты мемлекеттер батыс бұқаралық ақпарат құралдары басым нарықта ақпарат алмасу-

дың қарқындылығына әсер ету мүмкіндігіне ие десек қателеспейміз. Керісінше, аталған елдердің мемлекетке төнетін қауіптерге қарамастан саяси сахнада «ережелер бойынша ойнау» қажеттілігін түсінуі, осы нарықтағы бәсекелестікті арттырды [1].

Шетелдік БАҚ-тармен өзара қарым-қатынаста мемлекеттер екі жақты әрекет ете алады: біріншіден, ұлттық яғни сыртқы акторлармен қарым-қатынас бөлігінде және осы мемлекеттің аумағында әрекет ететін халықаралық медиаларға бақылау орнату (Қытай, Солтүстік Корея, Иран, Вьетнам және т.б.); екіншіден, шетелдік журналистерді өз аумағына қабылдау, оларға жалпыұлттық БАҚ-тармен тең жұмыс жағдайын қамтамасыз ету (Батыс Еуропа, Канада, Аустралия). Шетелдік кадрлар үшін ашық және жаһандық кәсіби медиажелілерге енгізілген қызметтің трансшекаралық векторы бар заманауи жаңалықтар ұйымдарын құруға қатыса отырып, мемлекеттер өздерін қауіпсіздендіруге ғана емес, сонымен қатар оларға қатысты сыртқы жаһандық күштер қызметіне байланысты процестерге ықпалдауға ұмтылады.

Қазіргі ақпараттық кеңістік жағдайында баспасөзге билік етуші топтар қалыптасты. Бұл бақыланбайтын экспансия салдарынан өзін қауіпсіздендіруге тырысқан мемлекеттердің де (Қытай, Үндістан), сондай-ақ бұл процесті өз мүддесінде пайдалануға ұмтылған мемлекеттердің де (бірінші кезекте кіші Дж. Буш әкімшілігі кезіндегі АҚШ) іс-әрекеттерінен байқалады. Журналистикадағы ақпараттың саяси акторларға тиесілі болу мәселесі елдегі баспасөздің қаншалықты тәуелсіз және еркін болуымен байланыстырылады [2]. Бұқаралық ақпарат құралының тәуелсіздік дәрежесі мен оның актор ретінде әрекет ету қабілеті арасындағы корреляция бүкіл әлемде сөз бостандығын қорғаушы бейнесін қолдауға ұмтылатын АҚШ әкімшілігінің сыртқы саяси дискурсында, сондай-ақ медиа түрлі манипуляцияларға ұшырайтын мемлекеттердің саясатында да байқалады. Бұл мәселені зерттеуде Таяу шығыстағы ахаудды жариялауда негізгі хабар көзіне айналған араб баспасөзі мен

ақпараттық биліктің деңгейін салыстыруға болады.

Ақпараттық билікпен байланысты капитал да әртүрлі болуы мүмкін: БАҚ-тың қаржылық жағдайы, жергілікті нарыққа жеке тұлғалар мен ірі медиакорпорациялардың ықпалы, БАҚ-тың коммерциялық активтер ретінде табыс деңгейі, элитаармен және билікпен байланыс орнату, журналистік зерттеулердің қоғамдағы сұранысы. Кез келген мемлекеттің немесе басқа жеке ұйымдардың, жеке тұлғаның тікелей бақылауындағы медиа да өзінің ұлттық немесе өңірлік аудиториясына есеп береді. Мәселен, «Би-би-си» өзінің «қоғамдық миссиясын», «әл-Жазира» «панарабтық» аудиторияға хабар таратудағы мақсатын алға тартады. Әлеуметтанушы Макс Вебердің пікірінше, бұқаралық ақпарат құралының әлемдік актор болу қабілеті мемлекеттің оған белгілі бір «құзыреттер» немесе «өкілеттіктер» беру мүмкіндігіне байланысты («The ability of the media to be a global actor depends on the ability of the state to give it certain «competencies» or «powers», Max Weber, «Power and politics», 2017: 65). Хабар таратудағы прогрессивтілігі мен Сауд Арабиясынан тәуелсіздігін әлемге таныту мақсатында Катар басшылығы құрған «әл-Жазира» арнасы ақпараттық билік терминінің жандануына ықпал етті. Нәтижесінде шағын түбектегі мемлекет әлемдік саясатқа әсер етудің елеулі ресурсына ие болды. Формальды түрде «әл-Жазира» – тәуелсіз телеарна. Бұл Катар басшылығына басқа мемлекеттердің талабы бойынша оның редакциялық саясатына араласудан бас тартуға мүмкіндік береді. Дегенмен, сарапшылардың бағалауы бойынша, қаржыландырушы көзі жеке тұлға болғандықтан, ақпараттық билік телеарнаға айтарлықтай ықпалын жүргізген.

Алдымен Таяу Шығыстағы, содан кейін әлемнің басқа да аймақтарындағы «әл-Жазираның» феноменалдық танымалдылығы да, жобаның салыстырмалы құны да (бастапқы инвестициялар 150 млн доллар болды, бұл ретте қаражат бес жылға бөліп төлеу арқылы несие түрінде берілді) көптеген мемлекеттерді шетелдік аудиторияға бағытталған жеке теле-

арна құруға себеп болды. Уолтер Майлстың пікірінше, «әл-Жазира» араб әлеміндегі ең сұранысқа ие арна бола отырып, араб жаңалықтар кеңістігінде төңкеріс жасап, әлемнің жаңа акторларымен ынтымақтастықтың арқасында халықаралық деңгейге жетті.

«Әл-Жазира» редакциясы «президент бүгін әлдебіреумен кездесті...» деген хабарлардан гөрі сараптамалық мақалалар жариялауға, аудиторияны тартуға тырысты» [3].

Телеарнаның араб әлемінен тыс аймақтарда жетістікке жетуінің бір себебі 1999 жылы Ауғанстанда жеке бюро ашу келісімі болатын. Ол уақытта «Талибан» қозғалысы елдің барлық аумағына дерлік бақылау жүргізіп отырды және басқа мемлекеттердің үкіметтерімен қарым-қатынасты орнату мүмкіндігін іздеді. «Әл-Жазирадан» бөлек, талибтер елге батыстық жаңалықтар компанияларын («Си-эн-эн», «Ассошиэйтед Пресс», «Рейтер») шақырды, бірақ олардың барлығы Ауғанстанға барудан бас тартты. Нәтижесінде 1999 жылдан 2001 жылға дейін Ауғанстанда халықаралық БАҚ-тардан тек Катар арнасы жұмыс істеді. «Әл-Жазира» ауған бюросының қызметкерлері «Талибан» басшылары, Усама бен Ладен және т.б. түсірілген бейнематериалдардың көлемді коллекциясын жасай алды. 2001 жылдың 11 қыркүйегіндегі оқиғадан кейін барлық әлемдік телеарналар «әл-Жазира» хабарларына сілтеме беретін болды. 2001 жылы қазанда Катар арнасы Кабулдың бомбалануын тікелей эфирде көрсеткен жалғыз халықаралық медиа болды.

2006 жылы «әл-Жазираның» ағылшын тілінде хабар таратуы басталды. Іс жүзінде телеарна канадалық кабельдік желілерге қолжетімділігінен айырылған. Алайда, бұл канадалықтарға ғаламтор арқылы Катар теларнасын көруге кедергі келтірген жоқ, оның үстіне интернет-провайдерлер «әл-Жазираның» антисемитизм деңгейін бақылаған жоқ. Телеарнаның баспасөз қызметінің мәлімдеуінше, оның ағылшын нұсқасының веб-сайтында апта сайын 5 млн-ға дейін қолданушы болған, оның 60%-ы Америкадан. Яғни бұл «әл-Жазира» басшылығының батыс ақпарат нарығына

ену үшін жасаған әрекеттерінің нәтижесі деп бағалауға болады [4].

Ақпараттық биліктің баспасөзге ықпалы саясат қана емес, тіл, мәдениетпен де байланыстырылады. Мысалы, урду – Оңтүстік Азияның, әсіресе Пәкістанның кең тараған тілі. Яғни Катар телеарнасының Еуропа мен Солтүстік Америкаға қарағанда осы аудиторияда табысқа жету ықтималдығы жоғары. Демек аудитория мәдени тұрғыдан өзіне жақын медиаөнімдерді еркін тұтына білді.

2010 жылдан бастап араб әлемінде орын алған ірі әлеуметтік күйзелістер толқыны сол жылдары «әл-Жазира» телеарнасын қоса алғанда, жекелеген спутниктік арналардың ақпараттық саясатының бағытын анықтады. Сирияда бүлік басталғанға дейін шамамен бір ай бұрын Facebook әлеуметтік желісінде осы елдің президенті Башар Асадқа қарсы Сирия қалаларында «Ашу-ыза күніне» шақырған «Сириялық революция–2011» жаңа тобы пайда болды. «Әл-Жазира» ақпараттық саясатты арқылы Сирияда болып жатқан оқиғаларды жариялауда айқын проамерикалық сипатқа ие екенін айшықтады. Мәселен, «әл-Жазира» арнасынан, сондай-ақ басқа да батыс және араб телеарналарынан (BBC «Арабик», «Франц 24», «Әл-Хурра» сияқты) келіп түсетін ақпараттық хабарламалар аясында Сириядағы оқиғалар оппозицияның іс-әрекеттері билеуші Бас партиясының елуден астам жылғы билігін тоқтатуды мақсат тұтқан революциялық іс-қимыл ретінде сипатталады. Оппозицияның әрекеттеріне жауап ретінде, «әл-Жазира» арнасының мәліметтері бойынша, Сирия үкіметі көтерілісті басу үшін танктер мен снайперлерді пайдаланды. Телеарна мәліметтерінде үкімет әскерлері қауіпсіздікті қамтамасыз ету мақсатында ұн мен азық-түлікті тәркілеу жұмыстарын жүргізгендігі айтылады [5]. Сириялық қалаларды үкімет әскерлерінің қоршауы кезінде, «Әл-Жазира» хабарламалары бойынша, үкімет әскерінің солдаттарын азаматтық тұлғаларға оқ жаудыруға мәжбүр еткен, бас тартқан жағдайда солдаттар сол жерде атылған. Сирияның Еркін әскері қару-жарақпен оқ-дәрілерді Ливаннан, Түркиядан және

Ирактан контрабандамен алатындығы да айтылды. Бұл да өз кезегінде Сириядағы әскери іс-қимылдардың проамерикалық сипатқа ие екендігін тағы бір рет растайды. Сириялық телеарналардың мәліметтері бойынша, 2011 жылдың 26 маусымында Сол уақыттарда Сирия президенті Башар Асад елде соғыс жүріп жатқанын, 2011 жылдың наурызынан бастап он бес мың адам оның құрбаны болғанын, олардың қатарына бейбіт тұрғындар да, көтерілісшілер де, үкіметтік әскер сарбаздарының да болғанын көпшілік алдында жариялады. Жоғарыда келтірілген деректерден медиа мен үкімет ақпараттарындағы айырмашылықтар байқалады. Осылайша, ақпараттық соғыста халықаралық БАҚ жетістігінің екі негізгі факторын атап өте аламыз: белгілі бір саяси және мәдени қауымдастықпен нақты ассоциативті байланыс және осы қауымдастыққа интернационалдық аудиторияның қызығушылығы. «Әл-Жазира» бұл мағынада – іс жүзінде идеал үлгі, өйткені әлемдік қоғамдастық оны араб әлемі мен мұсылман үмметінің пікірін білдіруші ретінде қабылдайды. Нәтижесінде, телеарнаны бақылайтын Катар араб елдері арасында яғни жалпы әлемдік саясатта да елеулі фактор болып отыр [6].

Жаһандық даму ауылшаруашылық, технологиялық және ақпараттық революцияны бастан өткерді. Қазіргі ғасыр ақпараттық революцияның ажырамас бөлігі болғандықтан, кез келген мәселе тұтас ақпараттық қоғамға шоғырланды. Британдық ғалым, әлеуметтанушы Фрэнк Уэбстер өзінің «Ақпараттық қоғам теориясы» атты еңбегінде барлық индивид немесе жеке тұлға жоғарыда аталған «виртуалды капитал» ұғымын өз саясатында қолдана бермейтіндігін ескертеді («Every country pursues an information policy in different directions, and this is similar to the editorial policy. Therefore, the virtual society and the information society are used in different directions», Frank Webster, «Theories of the Information Society», 2014:255). Әсіресе, экономикалық даму жағынан артта қалған үшінші әлем елдерінде ақпараттың еркін таралуына кедергі келтіретін бірнеше факторлар бар [7].

Ал шынтуайтына келгенде, ақпарат халықаралық деңгейде кез келген коммуникативті орта арқылы секунд, минут сайын таралып жатыр. Мұны америкалық футуролог Элвин Тоффлерше айтсақ, «XX ғасырда технологиялық және ақпараттық революцияны бастан кешетін жаңа тап өкілдері саяси билік құрсауында қалмайды».

Ақпарат халықаралық саясатта объективті шындық ретінде екі импанентті формада кездеседі: жеке тұлғаның ақпаратты қолдануы аясында яғни «инфраструктура» және осы қолданыстың әлемге ықпалы немесе «инфоағын» ретінде. Ғылыми деректерге жүтінсек, екі тарап та бірімен бірі тығыз байланысты, оқырманға немесе көрерменге жол тартқан уақытта бірі екіншісін толықтырып отырады. Бұл қатынас америкалық белгілі саясаткер, жазушы Джозеф Найдың зерттеуінде «ақпараттық билік» немесе «ақпараттық күш» (information power) ретінде терминологияға енгізілді.

Америкалық саясаткер енгізген термин ғылымда ақпараттық қауіпсіздік атауының пайда болуына себеп болды. Ежелден қалыптасқан күш қолдану тәсілдерінің қатарын ақпараттағы «жұмсақ күш» ұғымы толықтырды. Бұл атауларды «ақпараттық тәуелділік», «ақпараттық тасқын», «ақпараттық қоғам» сынды өзге де ұғымдар толықтыра береді.

Ақпараттық биліктің субъективті және объективті парадигмаларын негізге ала отырып, оның басты құрылымдарын атауға болады:

- 1) азаматтардың бұқаралық және жеке индивид ретінде ақпаратты қабылдауы;
- 2) қоғамдық пікірді қалыптастыру (БАҚ, партиялар, үгіт-насихат, жастар жиыны);
- 3) ақпараттық және психологиялық ресурстар;
- 4) ақпараттық-талдамалы және ақпараттық-техникалық жүйелер;
- 5) ақпараттық инфраструктура және саяси актор;
- 6) саяси-әлеуметтік қызметтер мен құрылымдар;
- 7) халықаралық қарым-қатынастар мен жүйелер [8].

Нақтырақ айтсақ, бұл парадигмалар арқылы ақпараттық билікті қолдануда кей тараптардың әлсіз немесе мықты тұстарын анықтауға болады. Ақпарат әлемінде билік бірнеше саналы іс-қимылдар арқылы өзіндік регрессивті тұстарын көрсетеді. Мәселен, келісімдерге қол жеткізу кезіндегі керітартпа әрекеттер; белгілі бір нормалар мен принциптерді орындаудан бас тарту; үшінші жақтың тараптар келісіміне араласуы; ақпараттық коалициялардың құрылуы; әлеуметтік ортаға жалған мәліметтер арқылы қауіп-қатер төндіру және тағы да басқа. Осы аталған мысалдар ақпараттық билік тізгінін қолға алған тараптың негізгі кемшілігін көрсетеді.

Халықаралық қатынастарда ақпараттық биліктің қолданылуы кез келген мемлекеттің демократиялық ұстанымын, азаматтар құқығын қолдауға қатысты принциптерін көрсетеді. Біз қарастырып отырған ақпараттық биліктің араб медиасында қолданылуы сөзіміздің бірден-бір дәлелі. Канадалық зерттеуші Джон Томсонның коммуникативті процестер жөнінде концепциясын негізге ала отырып, ақпараттың семантикалық, технологиялық және инфлюентті (ағылшынша *influence* – ықпал ету) бағытын айқындауға болады. Аталған бағыт ақпараттық-коммуникативті процестерді анықтауға, халықаралық аренадағы медианың рөлін айқындауға және бұқаралық ақпарат құралы мен аудитория арасындағы байланысты анықтауға септігін тигізеді.

Семантикалық деңгей – саяси тақырыптардың аудиторияға ұсынылуын және қоғамның елдегі жүйеге деген көзқарасын айқындайды [8]. Зерттеушілердің пікірінше, ақпараттың берілуі мотиві, күнделікті орын алып отырған саяси жаңалықтардың сарапталуы осы аталған семантикалық деңгеймен қарастырылады. Ал технологиялық деңгей – ақпарат таратудағы зерттеу әдістерінің қолданылуын білдіреді. Мәселен, зерттеу әдістерін ғылыми тілде эмпирикалық, дедуктивті деп бөліп қарастырар болсақ, технологиялық деңгей анализ, статистика, спецификалық эффектілердің қолданылуын жүзеге асырады. Три-

полиде орын алған қақтығыстардың араб медиасы, «әл-Жазира»-да көрерменге ұсынылу әдісі көбінесе сараптама және ақпарат түрінде берілген. Ақпараттық биліктің құрсауында болған телеарна тілшілері араб көктемі кезінде қақтығыстарды жазуда бейтарап емес, біржақты принцип ұстанған. Дәл осы мысал технологиялық деңгейге жатқызылады. Үшінші кезекте инфлюентті деңгей – журналист ақпаратының қоғамдық ортаға ықпалы, үгіт-насихаттың шамадан тыс қолданылуы және саяси мәліметтермен манипуляция жасау болып саналады. Ғылымда инфлюентті деңгей түрлеріне дезинформация, лоббизм, манипуляция, пропаганда, кризистік басқару және шантаж жатады [9].

Зерттеуіміздің негізгі тақырыбына айналған ақпараттық билік парадигмаларын жазуда тағы бір негізгі дәйек ұшырасады. Халықаралық қатынаста ақпараттық билікке иелік ететін субъект ретінде мемлекет және коалиция, халықаралық ұйымдар, трансұлттық корпорациялар, виртуалды әлеуметтік орта және бұқаралық ақпарат құралдары аталады. Сарапшылар ақпараттық билік немесе ақпараттық күш құрылымдарының әлемдік саясаттағы басты потенциалын төмендегідей қарастырады:

1. Қоғамның ақпарат алуға деген құлшынысы;
2. Ақпараттың қару ретінде қолданылуы;
3. Журналистиканың жаратылыстану ғылымдары, экономика, бизнес, саясат, әдебиет және мәдениет сынды салалармен біте-қайнасуы;
4. Тілшінің екі мемлекет арасындағы дипломатиялық қарым-қатынас, дау-жанжал, қақтығыс және өзге де байланыстарды жазғанда ақпаратты өз оқырманына ұсына білуі, аудиториясын қызықтыруға ұмтылуы және ұсынылған ақпараттың халықаралық саясаттағы рөлі;
5. Ресми ақпараттық саясаттың болуы [10].

Қазіргі уақытта ақпараттық билік деңгейін анықтайтын бірнеше халықаралық терминдер бар: интерактивтілік индикаторы, мәліметтер

индикаторы, цифрлармен жұмыс, ақпараттық қоғам индексі, технологиялық даму индексі, коммуникативтілік индексі және тағы басқа. Аталған терминдерді 1997 жылы РЭНД Корпорациясы енгізген болатын [11]. Осы ретте ақпараттық билік парадигмасының екі негізгі бөлімдері белгілі болып отыр: ақпараттық күш – медиа саладағы іс-әрекеттер жиынтығы, ақпараттық қауіпсіздік – ұлттық қауіпсіздік.

Халықаралық саясаттағы бұқаралық ақпарат құралдарының ролін, беделін, рейтингін анықтауға бағытталған сандық индикаторды Құрама Штат ғалымдары ойлап тапқан. АҚШ Ұлттық ғылыми ұйымының зерттеушілері (United States National Science Foundation) сандық индикатор арқылы мемлекеттегі ақпарат құралдарының өзіне иелік ететін белгілі бір биліктің «сойылын соғатынын», ақпараттық биліктің журналистикадағы маңызын және ұлттық қауіпсіздікке нұқсан келтіретін манипуляция түрлерін анықтауға болатынын дәлелдеді. Осы ретте химия саласында арнайы эксперименттер кезінде қолданылатын индикаторларды мысалға алсақ болады. Ғылыми тілде индикаторлар нұсқау, анықтауды білдіреді. Мәселен, қандай да бір геологиялық, гидрологиялық, климаттық жағдайларға қатысты әртекті табиғи объектілерді (өсімдіктер, қазба организмдер, минералдар) анықтау. Химиялық индикаторлар көмегімен грунт суларының тереңдігі мен минералдану дәрежесін немесе пайдалы қазбалар қоспаларын зерттеуге болады. Дәл осы тәрізді халықаралық саясат пен журналистикада маңызды рөлге ие сандық индикаторлар ақпараттық билік деңгейін зерттеуге мүмкіндік береді. Батыс елдерінің медиасында жоғары қолданысқа ие сандық индикатор жүйесі ақпараттық және коммуникациялық технологиялардың мемлекеттің ішкі-сыртқы саясаты мен азаматтық қоғамның қалыптасуында БАҚ-тың ролін айқындауға, статистикалық мәліметтер мен инфографиканың (дата журналистика) мән-маңызын, редакциялық саясатты және өзге де негізгі салаларды анықтауға ықпал етеді.

Ақпараттық күш терминін зерттеушілердің бірі Анатолий Борисенков өзінің 2013 жылы жазылған «Халықаралық саясаттың мемлекет үшін маңызы» атты мақаласында жоғарыда тоқталып өткен сандық индикатор мемлекеттің бұқаралық ақпарат құралдарына ықпалын, күштік құрылымдардың, атқарушы биліктің журналистикаға әсерін, журналистикадағы ақпараттық биліктің ролін анықтайтынын жариялады. Сонымен қатар Борисенков осы индикаторға сүйене отырып, Ресей журналистикасы технологиялық деңгейде екенін айтады. Осы сынды зерттеулердің қатарында Америкадағы Аризона университетінің кибернетикалық зерттеу тобының билік пен электронды ақпарат құралдарының байланысы жөнінде глобальді зерттеуін де атай аламыз. Зерттеу нәтижесінде ақпаратқа билік ететін (тура мағынасында) құрылымды анықтауға негізделген бірқатар индикаторлар белгілі болды:

1. ашықтық көрсеткіші – мәлімет, ақпараттарға қолжетімділік, актуалдылық, ақпаратқа сенім пайызын, мемлекеттік басылымдар мен жекеменшік ақпарат құралдарындағы шындық деңгейін анықтайды;
2. интерактивтілік индикаторы – ақпараттың аудитория санасына ықпалын, дәйектілігін көрсетеді;
3. санақ көрсеткіші – министрлік, мемлекеттік басқарма және өзге де саяси құрылымдардың статистикалық көрсеткіші [12].

2000 жылдан бері Science and Engineering Indicators атауымен әр саланың бағыт-бағдарын анықтау, роліне баға беру сынды белгілі бір көрсеткіштерді анықтайтын жоба басталған. Аталған жоба Ұлыбританияның The Guardian басылымына қарасты саясаттағы ашықтық пен журналистика беделіне баға беретін глобальді индекспен ұқсас. Сонымен қатар мемлекеттің сөз бостандығы деңгейін, бұқаралық ақпарат құралдары мен билік арасындағы байланысты бірқатар көрсеткіштер бойынша анықтайтын Дүниежүзілік экономикалық форумның әлем елдерінің бәсекелесу қабілеттілік индексі де осы қатарға жатқызуымызға болады.

БАҚ пен билік байланысын, сөз бостандығының деңгейін және азаматтық қоғам беделін сараптайтын индекс бойынша 2019 жылы «әл-Жазира» телеарнасының отаны Катар 24-ші орынға тұрақтаған. 2013 жылы ашықтық көрсеткішінде төменгі орында тұрған Катар араға санаулы уақыт салып, дамыған өзге мемлекеттерге жақындай түскен. Сол жылы «Араб көктемі» жайлы үгіт-насихаттық хабарлар таратқан араб медиасының ақпараттық билік құрсауында қалғанын бірқатар халықаралық индекстер де дәлелдеп отыр. Сөз бостандығы, медиа мен билік арасындағы байланыстың халықаралық индексі журналистикадағы ашықтықпен қатар, үкіметтің медиаға ықпалын да анықтайды.

Жоғарыда аталған мысалдарды «әл-Жазира» телеарнасының сайтында 2015 жылы жазылған материалдарға контент анализ арқылы дәлелдеуімізге болады.

Контент-анализ тақырыбы: Араб медиасындағы «әл-Жазира» телеарнасының сайтында 2015 жылы жарияланған материалдарға контент анализ

Контент анализ мақсаты: 2015 жылы Таяу Шығыс елдерінде (Иран, Ирак, Йемен, Ливан, БАӘ) орын алған қақтығыстар, Сирия дағдарысы кезінде батыс және араб медиасы арасында ақпараттық соғыс ушыға түскен. Осы кезде батыс медиасы тарапынан жазылып жатқан үгіт-насихат, манипуляциялық ақпараттарға төтеп беру мақсатында «әл-Жазира» сайтындағы мақалалардың біраз бөлігі агрессиялық позиция ұстанды деген гипотеза бар.

Ақпарат көзі және зерттеу кезеңдері: 2010 жылдан бастап бірқатар араб елдерінде түбегейлі тыйым салынған телеарна аудиториясы айтарлықтай өзгерген. Ал араб көктемі кезеңінде маңызды рөлге ие болған «әл-Жазира» телеарнасының жарияланымдары зерттеу жүргізуде гипотезаны қуаттауға мүмкіндік береді.

2015 жылы мамырда «әл-Жазира» сайты жүргізген зерттеу қорытындысы бойынша 56 881 респонденттің 81%-ы араб елдерінің іс-әрекетін қолдайтынын айтқан. Осы жағдайды ескере отырып, араб медиасының Таяу

Шығыстағы қақтығыстар, АҚШ, Ресей жүргізген әскери операциялар, Ирандағы жағдайлар жайлы көзқарасы, жарияланымдары зерттеуге қызығушылық туғызады.

Зерттеу 2015 жылдың шілде-қазан аралығында жүргізілді: Ресейдің Таяу Шығыстағы белсенді іс-қимыл фазасында Иран проблемасын шешуге қатысуы; Сириядағы экстремалды-саяси процеске назар аудару; әскери іс-қимылдар аймағына тікелей қатысу және Сириядағы террористік құрылымдарға қарсы Құрама Штаттарының әскери операциясы.

Өзектілігі: БАҚ беттерінде үгіт-насихаттың көрініс табуы, ақпараттық соғыс

Саяси медиаметрия

Саяси медиаметрия – аудиторияның тұрақты зерттеу саласы және БАҚ мазмұны. Материалдың сандық және сапалық сипаттамаларын анықтауға арналған. Саяси медиаметрияда қолданылатын агрессия индексі арқылы мақаланың қандай бағытта жазылғанын (үгіт-насихат, манипуляция) анықтауға болады. Агрессия индексі материалдар санын бейтарап көзқарастағы жарияланымдар санына бөлгенде анықталады.

Саясаттағы медиаметрия термині қазіргі уақытта контент анализ жасау барысында кеңінен қолданылады. Аталған терминді «Саяси медиаметрия. Шетелдік БАҚ және Ресей қауіпсіздігі» атты еңбектің авторы, Ресей стратегиялық зерттеулер институтының аға ғылыми қызметкері Игорь Николайчук енгізген болатын.

Халықаралық саясатта мемлекетке ақпараттан төнетін қауіптің бірнеше деңгейі бар:

- 1) «жасыл» – төменгі деңгей, қауіп жоқ: $AI < 0,3$;
- 2) «сары» – ақпарат қауіпінің орташа деңгейі: $0,3 < AI < 0,7$;
- 3) «қызғылт сары деңгей» – қауіптің жоғары деңгейі: $0,7 < AI < 1,0$;
- 4) «қызыл» – ақпарат қауіпінің ең жоғары деңгейі: $1,0 < AI < 5,0$;
- 5) «қара» – ақпараттық соғысқа қадам: $AI > 5,0$

Контент-анализ саясат құрамы, саясат деңгейі, мақала формасы (жанры), бағыты, мақ-

саты, аудитория, көтерілген мәселе, оқырман үшін маңызы, ақпарат қаупінің деңгейі деп аталатын 9 бөлім арқылы қарастырылды. Әр бөлім жекелген санаттарға бөлініп, «а, б, в, ...» реттік әріптермен белгіленеді. Жалпы есептеу барысында кесте арқылы саяси медиаметрия қағидалары ескеріліп, қорытынды жасалады.

1. Саясат:

экономикалық – а

әлеуметтік – б

ұлттық – с

мәдени – д

әкімшілік – е

2. Саясат деңгейі:

жергілікті (ауыл, аудан) – а

аймақтық (облыс) – б

жалпы мемлекеттік – с

халықаралық – д

жаһандық заманауи – е

3. Мақала формасы (жанр):

сұхбат – а

репортаж – б

мақала – с

ақпарат – д

зерттеу – е

пікір – ф

4. Бағыты:

позитивті – а

негативті – б

бейтарап – с

5. Мақсаты:

объективті – а

үгіт-насихат – б

деструктивті-констатация – с

6. Аудитория:

үлкен (әлемдік) – а

орта (Таяу Шығыс) – б

кіші (Катар және көршілес елдер) – с

7. Мәселе:

Иран – а

Сирия – б

Таяу Шығыс – с

Сирия – д

Ресей – е

АҚШ – ф

8. Оқырман үшін маңызы (саясаттағы агрессия индексіне сүйеніп анықталады):

бар – а

жоқ – б

орташа – с

9. Ақпарат қаупі:

ұлтараздық – а

гендердік – б

этностық – с

физикалық дискриминация – д

жоқ – е

1 – а,б	129
2 – е	200
3 – е	110
4 – б, с	320
5 – б	35
6 – а	221
7 – д, е	310
8 – а, с	315
9 – е, а	120

2015 жылы сәуірде біз негізге алған тақырыптар бойынша 28 бейтарап, 8 негативті бағыттағы мақалалар жарық көрген. Бұл айдағы агрессия индексі 0,28 пунктке тең. Жарияланымдар Ресейдің Таяу Шығыстағы әскери операциясы және Иранның ядролық қару мәселесін шешу тақырыбына арналған. Сонымен қатар, позитивті бағыттағы мақалалардың бірі Йемендегі коалициялық шабуылға арналған.

Маусымда жоғарыда аталған тақырыптар төңірегінде 44 бейтарап, 11 негативті және 7 позитивті бағыттағы мақалалар жарияланған. Агрессия индексі 0,32 пунктті көрсетіп тұр.

Сайтта мамырда шыққан жарияланымдардың басым бөлігі Түркия, НАТО және Сирия байланысы жөнінде. Әсіресе, Сирия дағдарысында АҚШ-тың басқа позиция ұстанып, Ресейдің Башар Асад режимін қолдағаны жөнінде негативті позициядағы зерттеу, сұх-

бат, мақалалар көптеп жарық көрген. 2015 жылы 22 мамырда шыққан «Асадты құрбан етіп, Сирияны құтқарамыз» атты мақалада Ресей үкіметі Америкамен саяси аренада шахмат ойнап отырғаны жалы айтылады. Сонымен қатар, Украина мен Ресей қарым-қатынасы туралы мақалалар да жарияланған.

Маусымда 44 нейтралды, 11 негативті мақала жарияланған. Осылайша, агрессия индексі 0,25-ке тең болды. Ал шілдеде негізгі тақырыптар бойынша 46 нейтралды, 5 негативті материал бар. Бұл кездегі агрессия индексі 0,11 пунктін көрсетті.

2015 жылдың тамызында Сириядағы операция, Иран жағдайы көбірек талқыланған. Солардың 30-ы нейтралды, 6-ы негативті бағытта жазылған. Жалпы АИ көрсеткіші 0,53-ке тең.

Қыркүйекте 42 нейтралды, 14 негативті, 13 позитивті; қазанда 58 нейтралды, 17 негативті материал жарияланған. Қыркүйектегі агрессия индексі 0,64 пунктті көрсетсе, қазанда бұл көрсеткіш 0,73-ке тең.

Қорытынды

«Әл-Жазира» телеарнасы сайтының 2015 жылдың алты айында (сәуір, маусым, шілде, тамыз, қыркүйек, қазан) жарық көрген тақырыптық мақалаларға контент анализ жасай келе, агрессия индексі анықталды. Саяси медиаметриядағы агрессиялық индекс қалыпты көрсеткіштен үш рет асып, ақпараттық соғыс деңгейін көрсетті. Зерттеу нәтижесі бойынша, **араб медиа нарығындағы саяси биліктің ықпалы анықталып**, «әл-Жазира» сайтындағы мақалалардың біраз бөлігі агрессиялық позиция ұстанды» деген гипотезамыз орындалды. Агрессия индексіне зер сала отырып, батыс пен араб медиасы арасындағы ақпараттық соғыстың белсенді түрде қайталанып отырғанын байқадық.

Сонымен, мемлекеттегі ақпараттық биліктің әрекеті (мұндағы ақпараттық билік деп отырғанымыз – қандай да бір мекеме, жекеменшік компания және тұлға), бағыты, ұстанған қағидалары ұлттық қауіпсіздіктің кепілі екеніне көз жеткіздік. Негізінен ұлт-

тық қауіпсіздік тиімділігі әскери күш-қуат шеңберінде ғана емес, ақпараттық, саяси, құқықтық, әлеуметтік, өмірлік маңызға ие. Кез келген мемлекет үшін сыртқы және ішкі ұлттық қауіпсіздік бірінші орында. Себебі ұлттық мүдделердің, ұлттық құндылықтар, қорғаныс саласындағы кибершабуылға төтеп беру, ақпарат саласындағы қарусыз майданда тұрақтылықты сақтау сынды негізгі қағидалар сыртқы ұлттық қауіпсіздіктің ажырамас бөлігі саналады. Бұлардың қатарында ХХІ ғасырда бірінші орынға тұрақтаған майдан – бұқаралық ақпарат құралдары арасындағы байланыс та мемлекеттік қауіпсіздіктің кепілі саналады. Демек, ақпараттық билік терминінің зерттелуі, саясаттану ғылымында өз алдына жеке терминология ретінде қалыптасуы, билік шеңберінде жүзеге асуы және журналистикадағы жаңа ұғым-түсінік ретінде қолданыла бастауы заман талабынан туып отыр.

Халықаралық медиа нарықтағы ақпараттық биліктің үстемдік құруы мемлекет жағдайына түбегейлі өзгеріс енгізеді. Ақпараты қуатты мемлекеттің ішкі және сыртқы жағдайына нұқсан келмейді. Авраам Линкольннің сөзімен айтсақ, «шындығы басым жерде халық та, билік те тыныш». Демек, журналистикада саясаттың үстемдік құруы ақпараттық билік дәрежесін көрсетеді. Араб медиа саласында жетекші рөлді иеленген «әл-Жазира»-ның хабар тарату үлгісі ақпараттық биліктің рөлін айқындап берді.

Қоғамның өмір сүруін қамтамасыз етуде бұқаралық ақпарат құралдарының маңызы айқын. Орта ғасырларда Еуропа елдерінде зайырлы элита мен діндарлар арасындағы бәсекелестік күрес баспасөздің насихаттық саясатты оңтайлы жүзеге асыруы мен тараптардың ымыраға келуімен аяқталған болатын. Ал араб жеріндегі соғыс ықпалының артуына ақпараттың біржақты таралуы септігін тигізді. Яғни ақпараттық қауіпсіздіктің әлсіздігі мен биліктің күштеуі мемлекеттің экономикалық, демографиялық хал-ахуалына нұқсан келтіреді.

ХХ ғасырдың басында журналистикадағы жұмсақ күш ұғымына жан-жақты талдау

жасаған америкалық зерттеуші Джозеф Най ақпараттық биліктің дипломатиялық қарым-қатынас пен ішкі саясатта қаншалықты үстемдік құратынын зерделеді. Ал «саяси биліктің заңды үстемдігі» терминін енгізген неміс ғалымы Макс Вебер белгілі бір күшке ықпалды болған баспасөздің позициясы соған сай өрбиді дейді. Яғни бұл күш үстемдік етуші

хабар құралдарын: саяси биліктегі нақтылық деңгейін, аудиторияны басқару ережелерін, жан-жақтылық пен еркін ой, бағыт ұстануға қажетті арсеналдарды және негізгі әдістердің тиімділігін игереді. Ал ақпараттық биліктің ықпал ету кеңістігін меңгеру үшін үгіт-насихаттан аулақ болып, ақпараттық қауіпсіздікке нұқсан келтірмеу қажет.

Әдебиеттер

1. Шафель Әли Шаиф Хусейн. Эволюция состава новостных арабоязычных спутниковых телеканалов в начале XXI века [Электронный ресурс]. - URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/evolyutsiya-sostava-novostnyh-araboyazychnyh-sputnikovyh-telekanalov-v-nachale-xxi-veka-ctatya-pervaya> (дата обращения: 11.07.2022).
2. Кривое Зеркало «Аль-Джазире». // Журналистская правда. – 22 июля 2013 г.
3. Сейдахметова Б. Арабы на медиарынке Америки // Тьерри Мейсан: «Аль-Джазира» основана гражданами Израиля // САНА. 3 октября 2011 г. [Электронный ресурс]. — URL: www.sana.sy/rus/326/2011/10/03/373283.htm (дата обращения: 11.07.2022).
4. Вартанова Е.Л. Медиа-экономика в информационном обществе. — М.: Информационное общество, 2011.
5. Коротеев А.В., Зинькина Ю.В. Египетская революция 2011 г. // Азия и Африка сегодня. – 2011. - №6. - 10 с.
6. Суворова Ю.К. Саудовская Аравия, Катар и «Арабское пробуждение». // Научно-исследовательский журнал студентов и аспирантов. МГИМО(У) МИД РФ. - 2013 г.
7. Webster F., Theories of the Information Society, 2014. – 416 p.
8. Nye Jr. J.S. Bound to Lead: The Changing Nature of American Power / J.S. Nye Jr. – N.Y.: Basic Books, 1990. – 336 p.
9. Solomon R.H. The Information Revolution and International Conflict Management / R.H. Solomon // U.S. Institute of Peace Peacework. – No 18 (September 1997). – P. 1-6.
10. Science and Engineering Indicators – 2000. URL:<http://www.nsf.gov/sbe/srs/seind00/frame.htm> (Accessed: 11.07.2022).
11. Yemen fighting sparks 'dire humanitarian crisis' // Al Jazeera. April 4, 2015. - URL: <http://www.aljazeera.com/news/2015/04/security-council-set-discuss-yemencrisis-150404140255269.html> (Accessed: 11.07.2022).
12. Bashar al-Assad: the beginning of the end? - URL: <http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2015/05/bashar-al-assad-syria-palmyra-150521130901934.html> (Accessed: 11.07.2022).

References

1. Shafel Ali Shaif Hussein. Jevolucija sostava novostnyh arabojazychnyh sputnikovyh telekanalov v nachale XXI veka [Electronic recourse]. Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/evolyutsiya-sostava-novostnyh-araboyazychnyh-sputnikovyh-telekanalov-v-nachale-xxi-veka-ctatya-pervaya> (Accessed: 11.07.2022).
2. Krivoe Zerkalo «Al'-Dzhaziry» [A Crooked Mirror Of Al Jazeera], Zhurnalistskaja pravda [Journalistic Truth], July 22, 2013.
3. Seidahmetova B. Araby na mediarynke Ameriki [Arabs in the American Media Market], T'erri Mejsan: «Al'-Dzhazira» osnovana grazhdanami Izrailja [Thierry Meysan: Al Jazeera was founded by Israeli citizens],

SANA. October 3, 2011 [Electronic resource]. Available at: www.sana.sy/rus/326/2011/10/03/373283.htm (Accessed: 11.07.2022).

4. Vartanova E.L. Media-jekonomika v informacionnom obshhestve [Media economics in the Information Society] (Informacionnoe obshhestvo, Moscow, 2011).
5. Koroteev A.V., Zinkina Yu.V. Egipetskaja revolyucija 2011 g. [The Egyptian Revolution of 2011], Azija i Afrika segodnja [Asia and Africa today], 6, 10 (2011).
6. Suvorova Y.K. Saudovskaja Aravija, Katar i «Arabskoe probuzhdenie» [Saudi Arabia, Qatar and the «Arab Awakening»], Nauchno-issledovatel'skij zhurnal studentov i aspirantov. MGIMO(U) MID RF [Research Journal of Students and Postgraduates. MGIMO(U) MID RF (2013).
7. Webster F., Theories of the Information Society, 2014. – 416 p.
8. Nye Jr. J.S. Bound to Lead: The Changing Nature of American Power/ (Basic Books, N.Y, 1990, 336 p.).
9. Solomon R.H. The Information Revolution and International Conflict Management // U.S. Institute of Peace Peacework. – No 18 (September 1997). – P. 1-6.
10. Science and Engineering Indicators – 2000. URL:<http://www.nsf.gov/sbe/srs/seind00/frame.htm> (Accessed: 11.07.2022).
11. Yemen fighting sparks 'dire humanitarian crisis' (Al Jazeera, April 4, 2015). Available at: <http://www.aljazeera.com/news/2015/04/security-council-set-discuss-yemencrisis-150404140255269.html> (Accessed: 11.07.2022).
12. Bashar al-Assad: the beginning of the end?//Эл-Жазира. 2015. 22 мамыр. Available at: <http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2015/05/bashar-al-assad-syria-palmyra-150521130901934.html> (Accessed: 11.07.2022).

А. Жуматай, Г. Озбекова

Казахский национальный университет им.аль-Фараби, Алматы, Казахстан

Парадигмы информационной власти (на материалах телеканала “Аль-Жазира”)

Аннотация. Пропаганда, дезинформация, искажение информации - методы и технологии информатизации, подрывающие внутреннюю и внешнюю политику государства. В 70-80-е годы XX века сформировалось понятие «информационное общество» и ряд этих технологий были дополнены средствами массовой информации. Информационная безопасность стала неотъемлемой частью национальной безопасности, и важность коммуникации между властями и СМИ возросла. Важность информационной безопасности в журналистике, результат взаимоотношений правительства и СМИ, а также сила информационной мощи могут быть исследованы через трансляцию «Аль-Джазиры» в арабских СМИ.

Информационная власть имеет ряд отличий и особенностей по сравнению с другими видами власти. В частности, преобладающий характер сообщения об инциденте аудитории (он превосходит другие формы правления, решения первой стороны выполняются последней); если журналист использует свою информацию в качестве пропаганды, аудитория с большей вероятностью последует той же манипуляции; способность управлять от имени общества; деятельность группы людей, знающих методы управления, профессионально занимающихся в данной сфере; умение ставить интересы других на первое место, предлагая односторонние мнения; право индивидуального управления путем установления распорядка общественной жизни; возможность открыто применять силу внутри государства и общества для спровоцирования «информационной войны» и так далее. Катарский телеканал «Аль-Джазира», основанный на нашем исследовании, использовал эту форму правления для демонстрации уровня арабской информационной безопасности.

В развитии мировой экономики и политики информация считается приоритетом по сравнению с другими силами власти благодаря принципам доступности, нейтралитета и оперативности. Термины «виртуальное общество» и «социальная сеть», сформированные благодаря доступности информации, создали новую среду среди читателей, другую аудиторию, чем раньше. То есть частные телеканалы, издания, сайты создают собственный капитал, рассматривая Интернет как основной источник информации.

И сила, которая контролирует то, как информация распространяется и представляется читателю, это сила, контролирующая данный капитал. В статье исследуются влияние власти на СМИ и его последствия с использованием политических СМИ. В результате изучения темы будет подробно разъяснен термин «информационная сила», а индекс агрессивности в СМИ будет определен посредством контент-анализа англоязычных публикаций «Аль-Джазиры» в 2015 году.

Ключевые слова: Аль-Джазира, Катар, информационная сила, международная политика, информационная безопасность.

A. Zhumatai, G. Uzbekova

Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

Paradigms of information power on the materials of the Al-Jazeera TV channel

Abstract. Propaganda, misinformation, distortion of information - methods and technologies of informatization that undermine the domestic and foreign policy of the state. In the 70-80s of the twentieth century, the concept of an «information society» was formed, and a number of these technologies were supplemented by the mass media. Information security has become an integral part of national security, and the importance of communication between authorities and the media has increased. The importance of information security in journalism, the outcome of the relationship between the government and the media, and the power of information power can be explored through the broadcast of Al Jazeera in the Arab media.

Informational power has a number of differences and characteristics compared to other types of power. In particular, the overriding nature of reporting the incident to the audience (it trumps other forms of government, the decisions of the first party are followed by the latter); if a journalist uses his information as propaganda, the audience is more likely to follow the same manipulation; the ability to govern on behalf of the community; the activity of a group of people who know management methods, professionally engaged in this area; putting the interests of others first by offering one-sided opinions; have the right to individual control by establishing the order of public life; the ability to openly use force within the state and society to provoke an «information war» and so on. The Qatari Al Jazeera TV channel, based on our research, used this form of government to showcase the level of Arab information security.

In the development of the world economy and politics, information is considered a priority in comparison with other powers of power due to the principles of accessibility, neutrality, and efficiency. The terms «virtual society» and «social network», formed due to the availability of information, have created a new environment among readers, a different audience than before. That is, private TV channels, publications, and websites create their own capital, considering the Internet as the main source of information. And the power that controls how information is disseminated and presented to the reader is the power that controls that capital. The article examines the influence of power on the media and its consequences with the use of political media. As a result of studying the topic, the term «information power» will be explained in detail, and the index of aggressiveness in the media will be determined through a content analysis of the English language publications of Al-Jazeera in 2015.

Keywords: Al Jazeera, Qatar, information power, international politics, information security.

Авторлар туралы мәлімет:

Жұматай А. – журналистика магистрі, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, әл-Фараби даңғ., 71, Алматы, Қазақстан.

Өзбекова Г. – Баспасөз және электронды БАҚ кафедрасының доценті, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, әл-Фараби даңғ., 71, Алматы, Қазақстан.

Zhumatai A. – Master of Journalism, Al-Farabi Kazakh National University, 71 Al-Farabi str., Almaty, Kazakhstan.

Uzbekova G. – Associate Professor of the Department of Print and Electronic Media, Al-Farabi Kazakh National University, 71 Al-Farabi str., Almaty, Kazakhstan.